

**Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy
učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci**

**Národnostní a náboženské menšiny v německé
literatuře a kultuře aneb heterogenita, text a výuková
praxe**

PhDr. Eva Maria Hrdinová, Ph.D.

Obsah, cíle a charakter tohoto materiálu:

Následující studijní text navazující obsahově na materiál Mgr. Jana Kubici, Ph.D., uvádí do praktické práce s obrázky a texty německé provenience věnované tématu interkulturality (srov. Kostková 2012) a náboženské diverzity tak, jak se projevují v každodenním životě zejména u mladých lidí. S materiálem doporučujeme pracovat v hodinách němčiny, nebo jiných předmětů, kde je relevantní německá kultura a politika či etika a dopad současné kulturní rozrůzněnosti na mladé lidi. Představujeme zde poněkud málo známou skupinu mladých autorů ruského a rumunského původu¹, žijící a tvořící v německy mluvících zemích, tedy nemuslimské uprchlíky ještě předcházejících generací. Tuto skupinu jsme volili záměrně, protože islámské emigraci bylo věnováno mnoho kvalitních materiálů v německojazyčném prostoru a také proto, že pro českou realitu je přinejmenším prozatím typičtější příchod emigrace z Východní Evropy než ze zemí Blízkého Východu.

Cílem tohoto materiálu je: jak vzhled do interkulturní situace v německy mluvících zemích, tak práce s aktuálními texty, které podnítl k diskusi. V textu se dále odkazuje na aktuální německojazyčná díla zde pojednávaných moderních autorů, odkud žáci a studenti mohou jak v rámci tohoto materiálu, tak nad jeho rámec, získat slovní zásobu. Náš text má svým způsobem neobvyklou strukturu, otázky navazují přímo na výklad, případně na analyzovaný text...

...A nyní Vám již přejeme příjemnou cestu k práci s texty...

¹ Jim věnuji také svou monografii, nyní v tisku (Eva Maria Hrdinová, Kultura v procesu překladu, předpokládané datum edice podzim 2017), z níž v tomto materiálu vycházím.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

1. Úvodem

Náš materiál začínáme definicí kultury:

Kulturou v této publikaci rozumíme „soulad norem, oslav, náboženství (tedy náboženských tradic) a přírody. Do tohoto kontextu patří také zvyky, národní specifika a politické tradice“.²

V této souvislosti se pro jednotlivé národní a státní celky utvářejí normy a tradice, jež na příslušníky daných společenství kladou požadavek po jejich respektování. Jinakost, nerespektování, vymezování se vůči nim je však stejně stará jako lidstvo samo; již středověká evropská města byla národnostně a kulturně heterogenní a žily v nich komunity křesťanské a židovské, cestovali kočovní Romové atd. Na tuto heterogenitu se vázala pak heterogenita náboženská a jazykové.

Otázky k definici kultury (pro žáky a studenty):

- Jak chápu já osobně kulturu a jak bych definici doplnil(a), nebo změnila?
- Nakolik je právě náboženství součástí kultury?
- Jak se to má s přírodou v kontextu kultury?
- Je problém, když je někdo jiný, tedy nesdílí naše hodnoty?
- Kdy je potřeba ubránit své pozice, abychom nebyli jinými utlačeni?

Na tomto místě lze (řízeně či neřízeně) diskutovat nad otázkami, případně je zadat jako podklad pro psanou úvahu v jazyce českém/německém.

² Srov. originální definici: „Die menschliche Kultur ist ein Einklang von Normen, Feiern, Religion (d.h. von religiösen Überlieferungen) und Natur. Brauchtum, nationale Eigenart und politische Überlieferungen kommen dabe auch zur Sprache“ (Tellingner 2012, 40). Srov. ke kultuře dále Kostková 2012, 15n.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

2. Rusko-němečtí autoři generace devadesátých let a milénia...

Motto:

„Nemyslíš si, že je to trochu klišé, když se mě v Jeruzaléme ptáš, jestli se cítím jako Židovka?“ Krátce jsme na sebe pohlédli a Julián pak pronesl: „Nemyslím jen židovství. Jako dítě jsi přišla z Ruska do Německa. Už dlouho žiješ v Německu, ale s rodinou se bavíš rusky a jsi Židovka...A ... Jo a to, že můj táta pochází z židovské rodiny, převrátilo můj život vzhůru nohama. A Ty... Co s tím vlastně děláš?“ „Vůbec nic.“ „Jak to, vůbec nic?“ „No já jsem prostě já. Pane Bože, to zní hrozně filozoficky.“³

(Lena Goreliková, *Hochzeit in Jerusalem*, 8)

Motto k této kapitole vystihuje pocit řady autorů působících v německojazyčném prostoru a píšících v němčině. Jedná se však o autory povětšinou ruského původu, kteří se dostali do německy mluvících zemí po roce 1989 jako tzv. „kontingentní uprchlíci“ (lidé židovského původu mohli na jeho základě vycestovat z bývalého SSSR do západních zemí). Mezi nejvýraznější představitele této skupiny patří například Vladimír Kaminer (narozen 1967), jeho manželka Olga Kaminerová (narozena 1966) a podstatně mladší Lena Goreliková (1981). Všichni si získali popularitu zejména povídkami či romány, které pojednávají o jejich životě v bývalém Sovětském svazu, případně o životě ruskojazyčné komunity v Německu.

Je mnoho aspektů, jež spojují a od sebe odlišují autory této generace. Asi největší paralely můžeme vidět mezi tvorbou Vladimíra Kaminera a Leny Gorelikové, a to i přes určité rozdíly. Vladimír Kaminer je povětšinou autorem krátkých povídek, Lena Goreliková píše romány. Zatímco Kaminerovy texty jsou vyprávěny v lehkém jakoby povídacím tónu, snaží se Goreliková najít hlubší témata, mezi něž patří například problematika integrace cizinců ve

³ Lena Gorelik, *Hochzeit in Jerusalem*, 8, originální znění: „Findest du es nicht ein wenig klischeehaft, mich in Jerusalem zu fragen, ob ich mich jüdisch fühle?“ Kurz schauten wir uns an, dann sagte Julian: „Ich meine ja nicht nur das Jüdische. Du bist als Kind aus Russland nach Deutschland gekommen, und du lebst schon so lange in Deutschland, und mit deiner Familie sprichst du trotzdem Russisch, und du bist Jüdin...Und...Na ja, mein Leben hat es schon komplett durcheinandergebracht, als ich erfuhr, dass mein Vater aus einer jüdischen Familie stammt. Und du... Wie gehst du damit um?“ „Gar nicht.“ „Wie, gar nicht?“ „Na ja, ich bin einfach ich. Mein Gott, klingt das philosophisch.“ Není-li uvedeno jinak, jsou překlady naše vlastní.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

většinové společnosti, vykořenění, židovství, ale i ruská identita a její zachování v Německu atd. Oba autory však spojuje přináležitost jak k ruskému, tak k židovskému kulturnímu a náboženskému okruhu. Oba přišli do Německa v devadesátých letech jako tzv. kontingentní uprchlíci, oba v současné době ve svých textech popisují ruskou realitu, ať se již jedná o život v Rusku samotném, nebo v emigrantském prostředí v Německu. I Olga Kaminerová, manželka Vladimíra Kaminera, přišla do Německa jako “kontingentní uprchlice”. Její literární činnost není tak obsáhlá jako tvorba jejího muže. Známa je především svojí povídkovou knížkou *Alle meine Katzen*. V ní humornou formou pojednává o kočkách, které jí provázely celý její život, tj. během dětství autarky na Kavkaze, při studiu v Moskvě a později také v Německu.

Do této skupiny autorů si v této kapitole troufáme zařadit také Aglaju Veteranyiovou, současnici této generace. Ačkoli Veteranyiová (narozena 1962) pocházela z Rumunska a nemá židovský, nýbrž rómský původ, přišla rovněž v devadesátých letech do Švýcarska. Tam pak žila až do své dobrovolné smrti roku 2002. Mezi její nejznámější díla patří německy psaný román⁴ *Warum das Kind in der Polenta kocht*, česky *Poč se dítě vaří v kaši*. Tematicky se blíží již vzpomenuté ruskojazyčné autorské generaci, protože i ona popisuje (ačkoliv v mnohem baladičtější tónu) život rumunských, pravoslavných emigrant (původně cirkusáků) v německojazyčném prostoru. Kniha popisuje příběh cirkusové rodiny, jež utíká z Rumunska před “diktátorem”, jak se v knize píše a nachází azyl ve Švýcarsku. Obě dcery se tam setkávají s jinou mentalitou, v internátní škole trpí, uchylují se ke snění a ještě větší vazbě na rodinu. Příběh končí rozhodnutím hlavní hrdinky najít si vlastní cestu v onou kulturách.

3. Více o našich autorech

Literární činnost zmiňovaných autorů je pro teorii a praxi překladu zajímavá z více důvodů⁵. Především je důležitý vztah mezi mateřským jazykem autora a jazykem, v němž autor píše.

⁴ V románu je více témat, jež přesahují intenci tohoto materiálu, např. násilí v rodině, svět cirkusu, jistá, ač netypická, školní šikana... atd.

⁵ Fenomén autorů píšících v jiném jazyce, než je jejich mateřský, je typický zejména pro angloamerický prostor. Pro německojazyčnou oblast můžeme tento fenomén vysledovat až ve dvacátém století. Jednalo se o různorodé skupiny autorů, kteří byli buď potomky migrantů (z Turecka, Řecka, Bulharska atd.) nebo šlo o emigranty ze zemí bývalého východního bloku (např. i čeští autoři jako byl například Jiří Gruša, Libuše Moníková nebo Jan Faktor). Po roce 1989 pak přichází do německy mluvících zemí za prací či rodinou také početná skupina obyvatelstva ze zemí bývalého Sovětského svazu.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Tato relace může být mnohdy velmi rozdílná. Spisovatelka Libuše Moníková tak psala němčinou, která byla po stránce lexikální a stylistické pod vlivem češtiny. Dá se předpokládat, že její texty představovaly jakýsi „překlad svého druhu“ z původního českého náčrtu, případně text formulovaný v němčině na bázi jakéhosi mentálního „přetlumočení z listu“. Současný autor, Jan Faktor, naproti tomu píše bezpříznakovou němčinou a své texty si sám překládá do němčiny. Mezi překladem a originálem pak existuje mnoho odlišností.

Jaký je vztah mezi němčinou a ruštinou, případně rumunštinou u autorů, jejichž texty dnes analyzujeme, se nepodařilo zjistit. Je známo, že pro všechny z nich je němčina jazykem cizím, který se neučili od dětství, nýbrž až v německojazyčném prostředí. Dalším problémem, který si zasluhuje v souvislosti s těmito autory zkoumání, je problematika tzv. „**třetích reálií**“.

Reáliemi rozumíme tradičně pojmenování svátků, zvyků, předmětů, institucí, ale i jídel a nápojů atd. spjatých s určitou kulturou, srov. (Harviláková 2009, 60–77), např. *vodka*, *samovar*, *hamburger* atd...

Třetími reáliemi rozumíme reálie přítomné ve výchozím textu, jež nepatří ani výchozí ani cílové kultuře, nýbrž kultuře třetí, cizí. Tou je právě domovská kultura autora. V současné době se tak mohou čeští překladatelé z němčiny setkat s autory tureckého, židovského, nebo ruského či jiného původu, kteří se ale vyjadřují německy. Právě na třetí reálie narazíme, když například Kaminer, Kaminerová i Goreliková popisují nejrůznější svátky a zvyky socialistické éry, jako například denní život pionýrů, a nebo i politické události, např. perestrojku (v německé podobě *die Perestroika*). Dále se objevují reálie označující jídla a nápoje jako např. *Wodka*, *sakuski*, vlastní jména atd. Převod těchto lexémů však s sebou nese potíže. Ojedinele se například u Vladimíra Kaminera objevují snahy narovnání ruských reálií na německou cílovou kulturu. Tak u něj například *Vánočního muže* (*Der Weihnachtsmann*), který obdarovává v Německu i jeho děti, namísto *Dědy Mráze*, jehož bychom mohli v ruské rodině spíše očekávat (*Salve papam*, 196n).

Otázky a podněty (pro žáky a studenty):

- Jaké reálie známe?
- Měl by nadělovat Ježíšek nebo Santa Claus, aneb byl podle Vašeho názoru přístup Vladimíra Kaminera na místě?
- Jak bychom v němčině popsali české Vánoce?

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

4. Práce s texty

Nabízíme celkem 4 textové úryvky v němčině, z toho dva v českém překladu. K úryvkům se pak opět váží otázky a u složitějších dotazů i komentář.

Text1:

(Aglaja Veteranyi)

Ich stelle mir den Himmel vor. Er ist so groß, daß ich sofort einschlafe, um mich zu beruhigen. Beim Aufwachen weiß ich, daß Gott etwas kleiner ist als der Himmel. Sonst würden wir beim Beten vor Schrecken dauernd einschlafen. Spricht Gott fremde Sprachen? Kann er auch Ausländer verstehen? Oder sitzen die Engel in kleinen, gläsernen Kabinen und machen Übersetzungen? UND GIBT ES TATSÄCHLICH EINEN ZIRKUS IM HIMMEL?

Otázky a podněty (pro žáky a studenty):

- Jaký pocit má vypravěčka textu?
- Je spokojená ve Švýcarsku, kde text napsala?
- Jaký vztah cítí dívenka k Bohu?
- Proč vzpomíná na cirkus?

Text 2

Ein Mann hatte sich in seinem Zimmer eingesperrt mit allen Zeitungen, die er in seinem Leben gesammelt hatte. Seine Frau stand seit 19 Jahren in der Küche und kochte einen Rindsbraten. Ich komme gleich, sagte er zur Tür und las noch lange die Todesanzeigen

Otázky a podněty (pro žáky a studenty):

- Jaké jsou v textu typické reálie pro Švýcarsko, nebo i jiné německy mluvící země?
- Jsou v textu nějaké reálie?
- Jak by vypadal text nespokojeného cizince u nás napsaný v podobném duchu?
- Přepište text, aby se muž i žena cítili šťastní.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Text 3:

(Aglaja Veteranyi)

Nejraději jím

Am liebsten esse ich

Kukuřičnou kaši se solí a máslem

Maispüree mit Salz und Butter

Kuřecí polévku

Hühnersuppe

Cukrovou vatu

Zuckerwatte

Pečené kuře na česneku

Brathähnchen mit Knoblauch

Máslo

Butter

Tmavý chleba s rajčetem, cibulí a slunečnicovým olejem

Dunkles Brot mit Tomaten und Sonnenblumenöl

Masové knedlíčky

Fleischknödel

Palačinku se zavařeninou

Palatschinken mit Marmelade

Vepřové maso v česnekové huspenině

Schweinefleisch in Knoblauchsülze

Kuře na paprice s bramborovou kaší a pečenou cibulí

Paprikahähnchen mit Kartoffelbrei und gebratenen Zwiebeln

Bílou čokoládu bez oříšků

Weißer Schokolade ohne Nüsse

Mléčnou rýži s rozinkami a skořicí

Milchreis mit Rosinen und Zimt

Baklažánový salát s majonézou

Auberginensalat mit Majonäse

Sádlo s kousky špeku

Schmalz mit Speckstückchen

Plněnou papriku, kysanou smetanu a kukuřičnou kaši

Gefüllte Paprika, Sauerrahm und Maispüree

Maďarský salám

Ungarische Salami

Jablka v županu

Äpfel im Schlafrock

Vepřové maso s kyselým zelím

Schweinefleisch mit Sauerkraut

Krvavou tlačenkou

Leberwurst

Krupicový koláč pro mrtvé, zdobený lentilkami

Grießkuchen für Verstorbene, mit Smarties verziert

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Otázky a podněty (pro žáky a studenty):

- Jaké jsou v textu reálie?
- Jaká jídla znáte a k jakým zemím byste je přiřadili?
- Jsou ve výčtu typická rumunská nebo švýcarská či německá jídla?
- Co je to koláč pro mrtvé?
- Jak bychom reagovali ve třídě, kdyby některé z dětí o této „pochoutce“ mluvilo? (vysvětlením, diskusí atd...)

Komentář k otázkám:

Asi Vás všechny nejvíce zajímá, co je to ten „koláč za mrtvé“?

....

O něm v překladu Evy Hermanové už vzpomínaná dětská hrdinka románu Aglaje Veteranyiové, když vypočítává svoje oblíbená jídla. Jídla v naší oblasti povětšinou známá. Zastavme se ovšem krátce u zvýrazněného sousloví *krupicový koláč pro mrtvé, zdobený lentilkami*, německy *Grießkuchen für Verstorbene*, vzbuzujícího jistě mnoho dotazů a nejasností s ohledem na zařazení dané reálie do jistého kulturního kontextu, případně vhodnosti a motivace převodu právě tímto způsobem, když již samotné německé *Grieß* může znamenat kromě krupice například i pšenici.... Omezme se však pouze na konfrontaci syntagmatu *Grießkuchen für Verstorbene* s jeho denotativním významem. Ačkoli by se dle překladu mohlo zdát, že jde o koláč, jedná se ve skutečnosti o v chrámě požehnanou slazenou pšenici, nabízenou a pojídanou v prostředí východních křesťanů při vzpomínkových bohoslužbách za zesnulé. Pojídanou věřícími *za mrtvé*, nikoli určenou posthumně *pro ně*... Již povrchní posouzení daného překladu tak vede k úvaze: nakolik je podstatná věcná správnost při překladu a nakolik její funkční opis, případně nakolik se při převodu přenáší do cílového jazyka výchozí kultura, případně, a což je v dnešní době globalizace obvyklé, kultura jiná, cílovým jazykem pouze přenášená – což je případ právě oné reálie, již zmiňuje německy píšící Rumunka, Aglaja Veteranyiová.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Text 4:

(Olga Kaminerová)

Einmal brachte Andrej Petrowitsch eine geweihte Hostie zu Tatjana nach Hause. Er versteckte sie auf dem Schrank. Am nächsten Tag war sie weg. Andrej Petrowitsch machte einen großen Skandal daraus. Er behauptete, Wasja-Schamil habe seine Hostie gefunden und aufgefressen. Das war für Andrej Petrowitsch der letzte Tropfen, der das Faß zum Überlaufen brachte: Seine Geduld war zu Ende. Er stellte Tatjana vor die Wahl: entweder er oder diese Ausgeburt der Hölle, Wasja-Schamil. Nach einer schlaflosen Nacht entschied sich Tatjana für den Kater. Andrej Petrowitsch verschwand aus unserem Leben. Tatjana färbte sich zurück in Schwarz, alles wurde wie früher, der Kater saß auf dem Balkon und jagte die Vögel oder fischte im Aquarium, wir gingen baden. Einige Zeit später, während einer Routine-Putzmaßnahme fanden wir die Hostie: Sie war hinter den Schrank gefallen.

Jednou přinesl Andrej Petrovič Taťáně domů posvěcenou hostii. Schoval ji na skříň. Druhý den byla pryč. Andrej Petrovič z toho udělal velký skandál. Tvrdil, že Vasja Šamil jeho hostii našel a sežral. A to byl pro Andreje Petroviče onen příslovečný poslední hřebík do rakve. Byl se svou trpělivostí v koncích. Dal Taťáně ultimátum: buď on, a nebo ten zplozenec pekla, Vasja Šamil. Po bezesné noci se Taťána rozhodla pro kocoura. Andrej Petrovič zmizel z našeho života. Taťána se obarvila zpátky načerno, všechno bylo jako dřív, kocour seděl na balkóně a lovil ptáky, nebo rybařil v akváriu, chodily jsme se koupat. Za nějaký čas, při naprosto běžném úklidu, jsme našly hostii: zapadla za skříň.

Je vidět, že tón vyprávění z těžkého do humorného se změnil a dostali jsme se k situaci ruského partnerského páru a kocoura v Německu.

Otázky a podněty (pro žáky a studenty):

- Byli Taťána a Andrej Petrovič odlišní?
- Jaký životní styl vyznávali oba, nebo každý zvlášť?
- Jaký byl vztah Andreje Petroviče a Taťány ke kocourovi?
- Co přinesl Andrej Petrovič z kostela a kocour sežral?

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

- Lze přinést z kostela posvěcenou hostii a nechat ji zapadnout za skříň?
- Znáte nějaký podobný „interkulturní“ (?) problém?
- Pokud ano, popište, jaký...
- Najděte v textu všechny reálie.
-

Komentář k otázkám:

Asi nás opět udiví ta málem sežraná hostie...

Nad použitím slova *hostie* v pravoslavném prostředí, což z povídky vyplývá, se možná čtenáři textu Olgy Kaminerové přinejmenším zamyslí. Důvodem je přinejmenším posun do původní východní reálie. V první řadě připomeňme, že chléb užívaný pro sv. přijímání při bohoslužbě se ve východní a západní církvi liší. Pojem „hostie“ tak označuje oplatku z nekvašeného těsta a užívanou v římskokatolickém prostředí a nikoli v prostředí pravoslavném či řeckokatolickém. Dále není ve východním prostředí běžné, aby si věřící brali domů chléb, který je jim při bohoslužbě podán do úst jako přijímání. Podobná věc není možná technicky a navíc se sama o sobě (i v katolické církvi; vzpomeňme na film „Kladivo pro čarodějnice“) rovná svatokrádeži. V případě údajné „hostie“ v textu Olgy Kaminerové se tak zřejmě jedná nikoli o chléb užívaný při sv. přijímání, ale o tzv. „prosforu“, požehnaný chléb, který se rozdává věřícím po bohoslužbě. V němčině se používá nejčastěji výraz *das Antidoron*. Lexém *hostie* tedy již na úrovni originálu představuje jakýsi funkční ekvivalent svého druhu. Tento funkční ekvivalent pak plně neodpovídá existující východní realitě. Dá se však předpokládat, že se bude v případě překladu textu do dalších jazyků dále tradovat. Zamysleme se však nad motivací volby lexému *hostie*. V první řadě může být motivací neznalost pravoslavných reálií ze strany autorky, další snaha o přiblížení reálie většinovému čtenáři, případně upoutání čtenářovy pozornosti.

Překladatelským problémem pak zůstává úvaha nad tím, zda by se jako vhodnější řešení nabízely jiné možnosti. Mezi ty by patřilo buď zavedení zaužívaného východního termínu v češtině, tedy *prosfora* nebo *antidor*. Toto řešení by sice bylo věcně správné, na druhé straně by však vyžadovalo glosář, či poznámku pod čarou a znesnadnilo by snadný tok textu. Dalším

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

řešením by mohla být zevšeobecňující opisná varianta *posvěcený chléb*. Tuto variantu bychom považovali z hlediska srozumitelnosti a věcné srozumitelnosti za nejsprávnější. Je ale pravda, že situace by se stala banálnější a ztratila jistou pikantnost či napětí...

5. Závěrem

V námi ze představených textech jsme viděli, že literatura někdejších migrantů či emigrantů do německy mluvících zemí je živou záležitostí a v němčině vznikají texty, které vypovídají o jiných, „třetích“ kulturách. Bylo ukázáno, jak s těmito texty lze pracovat ve výuce. Tento materiál si neklade nárok na vyčerpávající zpracování tématu, ale spíše je příspěvkem k diskusi o tom, jak interkulturalitu integrovat do výuky, a to především výuky německého jazyka a literatury.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

6. Literatura primární

- GORELIK, L. (2007). *Hochzeit in Jerusalem*. München.
- GORELIK, L. (2006). *Meine weißen Nächte*. München.
- KAMINER, O. (2006). *Alle meine Katzen*. Berlin.
- KAMINER, W. (2004). *Die Reise nach Trulala*. München.
- KAMINER, W. (2006). *Ich mache mir Sorge, Mama*. München.
- KAMINER, W. (2001). *Karaoke*. München.
- KAMINER, W. (2003). *Militärmusik*. München.
- KAMINER, W. (2007). *Salve Papa*. München.
- KAMINER, W. (2003). *Schönhauser Allee*. München.
- KAMINER, W. (1996). *Vši svobody*. Praha.
- VETERANYI, A. (1999). *Warum das Kind in der Polenta kocht*. Stuttgart.
- VETERANYI, A. (2007). *Proč se dítě vaří v kaši*. Zlín.

7. Literatura sekundární

- HARVILÁKOVÁ, L. (2008). Sprievodcovské tľmočenie. In: HRDINOVÁ, E. M., VILÍMEK, V., ŠABRŠULA, J., HARVILÁKOVÁ, L., RÁBEKOVÁ, S. (eds.). *Úvod do teorie, praxe a didaktiky tľumočeni: Mezi Skyllou vědy a Charybdou praxe?!* Ostrava, s. 60–77.
- HRDINOVÁ, E. M. (2012). Sogenannte „dritte Realien“ und ihre Übersetzung oder was verbindet Lena Gorelik mit Wladimir Kaminer?! In: RYKALOVÁ, G. – KOTŮLKOVÁ, V. (eds.), *Perspektiven der Textanalyse*. Tübingen, s. 185–193.
- HRDINOVÁ, E. M. (2013). *Překlad liturgického textu v zrcadle teorie skoposu na příkladě translace východní Chrysostomovy liturgie do češtiny*. Bratislava.
- KATAN, D. (1999). *Translating Cultures, An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. Manchester.
- KOSTKOVÁ, K. (2012) *Rozvoj interkulturní komunikační kompetence*. Brno.
- OTT, M. (ed.; 2007). *The future of Religion*, Boston.
- TELLINGER, D. (2012). *Der kulturelle Hintergrund des Translats – Kultur als Substanz der Kommunikation*. Košice.
- TELLINGER, D. (2005). *Kultúrne otázky prekladu umeleckej literatúry*. Košice.
- TELLINGER, D. (2014). Realien als Mittel der Expressivität. Am Beispiel der Novelle ‚Die Marquise von O...‘ von Heinrich Kleist. In: VAŇKOVÁ, L. – WOLF, N.: *Emotionalität im Text*. Tübingen, s. 411–422.
- WITTE, H. (2007) *Die Kulturkompetenz des Translators*. Tübingen.